

RÁCZ JÁNOS

SZOMSZÉDAINK HELYNEVEI I. KÖZVETLEN SZOMSZÉDOK

A Balatonfüreddel szomszédos falvak története fontos számunkra, mert lakóinak élete szorosan összefüggött a hasonló körülmények között élő fürediekével. A határviták, a birtoklás, a gazdálkodási mód, a társadalmi kapcsolatok, a kereskedelem, árucseré, a közös igazgatás sok szállal kapcsolta össze őket. A szőlő- és kertműveléssel, a szántóföldi gazdálkodással, a halászattal, az ipartörténet emlékeivel, malmokkal, tégláégető kemencékkel, mészégetőkkel, hamuházakkal (hamuzsír, hamulúg főzők) kapcsolatos helynevek megőrződtek a régi oklevelekben, térképeken, néprajzi munkákban és a népnyelvben, arról téve bizonyosságot, hogy ezeknek a falvakkal a gazdasági életében a szőlészet-borászat, a növény- és gyümölcsstermesztés, a malomipar volt fontos. Az ezekre vonatkozó régi helynevek aránya is igen nagy.

Dolgozatom célkitűzése alapvetően nyelvtudományi természetű: a települések történeti helységneveit és a helyi határneveket, mikrotoponimákat kívántam számba venni, a névanyag rögzítésén kívül a nyelvtörténeti szempont érvényesítése mellett az etimológiai szempontú feldolgozását is el akartam készíteni. Nem minden helyi mikronév eredetét sikerült azonban megfejteni, maradt tennivaló még ezen a téren. A helynévkutatók általában nem tartják a névfejtés feladatkörébe tartozónak a földrajzi név lexikális elemeinek eredet szerinti azonosítását. Ám az én véleményem szerint a helynév tulajdonnévi részének magyarázata sok esetben érdekes és tanulságos lehet, és az ilyen helynévelemző szemlélet árul el többet a földrajzi név keletkezéséről, valamint a kapcsolódó helytörténeti ismeretanyagáról. Az adattár a történeti adatokon kívül élőnyelvi gyűjtést is tartalmaz, településenként mutatja be a helynévanyagot. Mind az élőnyelvi, mind a történeti anyag számos hangtani, hangtörténeti, alaktani sajátosságot őriz. Több nyelvjárási jellegzetesség, tájszó, sőt elpusztult települések nevei is vizsgálhatók az anyagban.

Az azonosított földrajzi nevek a környező falvak több évszázados történetének nyelvi lenyomatai. A magyar szóképzés legrégebbi rétegéhez tartoznak a szomszédos helységnevek, részben későbbiek a falvak dűlőnevei, hegy- és víznevei, a szőlők, rétek, legelők, szántók, erdők tájékozódási elnevezései. A honfoglalás korából valók a szomszédos vagy közeli falvak törzsi-nemzetségi nevei (Örs, Fajsz), az Árpád-korból a Paloznak, Tihany, Szőlős vagy Aszófő földrajzi név. A helyi mikrotoponimák többsége már inkább XVIII – XX. századi. Alapvető névszociológiai természetű különbségek vannak a mikrotoponimák és a jóval tágabb használati körű helynevek között. A mikrotoponima viszonylag szűk használati körű, egy-egy kisebb nyelvközösség (leggyakrabban valamely település lakói) által használt megnevezés. A határnévvel szinonim értékű kifejezés ez a terminus. Határnevek mindazok a földrajzi nevek, amelyek a település- és részben a víznevek kivétele után a földrajzi névkincsben megmaradnak. Ezek a nevek a településeken kívül eső területekre vonatkoznak.

Korabeli oklevelek megőrizték a régi települések neveit és az egykori határrészek, dűlők magyar neveit is, a történeti névanyaghoz az adatokat ezekből, okmánytárakból, régi térképekből, a halásztopográfiából, folyóiratokból, néprajzi gyűjtésekből és helytörténeti munkákból vettem. A feldolgozott forrásanyag legfontosabbika a Veszprém megye földrajzi neveiről szóló IV. kötet (VeMFN.), amely átfogó gyűjtés eredménye a térségben. A dolgozatomban szereplő helynevek döntő többsége külterületi névanyaghoz tartozik, belterületi helyek (utcák, terek, közök, templomok, épületek, stb.) neveit csak kivételesen tárgyaltam. A névkutatás egyik fontos forrása a határjárás levél (litterae reambulatoriae), mint oklevelet, jogi jelentőségű tényről állították ki. A térképekből több, az adott objektumra vonatkozó ismerethez juthat hozzá a kutató, hiszen azokról a helynevek mellett az egyes denotátumok jellege, kiterjedése stb. is leolvasható. A határjárás levelekben viszont a helynevek szövegbe ágyazottan szerepelnek, régi oklevelekben többnyire latin szövegkörnyezetben, szórványként. A történeti források közül a helyneveket kutatók számára a térképek jelentik a másik legjobban hasznosítható forrásanyagot. A topográfiai térképek iránti igény már a 18. században jelentkezett (a topográfia helyleírást, tájleírást jelent, görög eredetű, a *toposz* helyet, helyszínt, a *grafein* rajzolást, leírást jelent, tehát a topográfia szóösszetétel helyszínrajz készítés). A Monarchia, és benne a Magyar Királyság egész területének részletes felmérését 1765-ben Mária Terézia rendelte el. Egy-egy település nevének és határnévanyagának vizsgálatában az országos katonai felmérések térképlapjai jól hasznosíthatók. Az országos felmérések mellett már a XVIII – XIX. században megjelentek a kisebb földrajzi térségekről készített tematikus térképek. Keletkezésüket a háborúk során elpusztult területek felmérésének szükségszerűsége, a nagy folyószabályozások és gazdasági folyamatok (úrbérrendezés, erdőgazdálkodás stb.) indokolták. A Balaton-felvidékről is jelentek meg különféle céllal készített térképek, amelyek egyrészt az országos kataszteri felmérések másolatai, másrészt a

földtagosítás során keletkezett, egy-egy nagyobb határrészt részleteiben ábrázoló térképek, valamint a kataszteri térképekkel megegyező térképkivonatok, amelyek egy kisebb terület határrészeit mutatják be részletesen. A helynevek kutatójának tekintettel kell lennie a térképeket készítő mérnökök idegennyelvűségére, valamint a helynévlejegyzési gyakorlatukra. A térképszerkesztést és a terepfelvételeket a kezdeti időkben idegen ajkú (főként német, osztrák, cseh, francia) mérnökök készítették.

A helynevekre vonatkozó tudományos igényű etimológiákat többféle szempont szerint lehet rendszerezni. Csoportosíthatók a névadás indítéka szerint, de elkülöníthetők aszerint is, hogy milyen nyelvi elemekből állnak. A helynevek rendszerezése pedig a térszíni jellegzetességekre (hegy, oldal, mál, domb, hát, part), a talajminőségre (homok, fövény, sivatag), az ipari tevékenységre (hamuház, mészégető, malom), az adott terület növénytakarójára (erdő, nádas, berek, berkenyés), és a terület jellemző állatvilágára (rókás, halas, evetes) utaló nevek szerint történhet. Külön csoportba tartoznak azok a földrajzi köznevek, amelyek a használati szerepre utalnak, mint például a földművelésre (kert, rét, kaszáló, mező, szántó), a növénytermesztésre (szőlő, almás, szilvás, kenderföld), a gazdálkodásra (tábla, telek) és az állattartásra (legelő, itató, delectető). Jelentős a személynévvel alkotott helynevek rétege, ezek egykori birtokosokra vagy közelben lakókra utalnak. Ilyenek a lexikálisan személynév + földrajzi köznévként szerkezetű, birtokos személyragos, vagy személyragot nem is tartalmazó mikronevek. A magyar helynévrendszer talán legnagyobb csoportját a szintagmatikus szerkesztéssel, jelzős szerkezetből keletkezett kétrészes nevek alkotják. Az alaki eszközzel nem rendelkező minőségjelzős és a jelöletlen birtokosjelzős szerkezetek minden bizonnyal ősi névtípust képviselnek.

Ebben a számunkban nyugati szomszédunk, Aszófő neve és mikrotoponimái kerülnek sorra, egyben közöljük a sorozatban előforduló hivatkozásokat és a rövidítések feloldását.

ASZÓFŐ

Balatonfüred nyugati szomszédja. Egykor a tihanyi apátság birtoka, később a veszprémi káptalan és nemesek is szereztek itt birtokokat. Térképen megadott művelési ág 1854-ben: rét, szőlő, legelő, erdő, káposztaföld, kenderföld; nyelv: német, magyar (GAU.). A település első okleveles említése 1211: „Preterea in villa *Ozoufeu*” (TÖ.), illetve *Ozoufeuh* (PRT. X: 505). A Tihanyi alapítólevél későbbi, vizsdatatált változatában 1055/1324 u.: *Azofev* (DHA. I: 155), a Szent László korára hamisított oklevélben is (1092/1274/1399: *Azofew* ~ *Azoufeu* (uo. 282). Későbbi okleveles említése 1312: *Ozofew*, 1331: *Osofueu*, 1337: *Ozoufeuh*, 1410: *Azofeu* (Cs. III: 30). 1411: *Azofev* (Erdélyi 489), 1427: *Azofew* (Cs. i.h.), 1572: *Azoffeu* (Erdélyi 722), *Azofew* (uo. 721), 1585-ben *Aszofő* (PK. I: 126), *Aszofej* (uo. 124), 1588: *Azofoe* (uo. III: 401), *Azofei* (uo. 405). 1802: *Aszofő* (Pannonhalmi rendi lt., act. Archiabbatiae Fasc. 81). Térképen 1854: *Aszofő* (GAU.), 1858: *Aszófő* (DA.), 1907: ua. (Bé.)

Néphagyomány naiv szófejtése szerint „Régen a mai pusztatemplom körül volt a falu. A törökök karácsony éjszakáján pusztították el. A megmaradt lakosság azt mondta: Építsünk *azon föjül* új falut. Ez a falu nevének eredete” (VeMFN. 66). Tény, hogy a településnév természeti névből való, magyar elemekkel létrejött összetétel, mikrotoponimából jöhetett létre metonimikus névadás eredményeképpen. Az összetétel *aszó* előtagja azonban más, a szó már a korai ómagyar korban gyakran előforduló földrajzi köznévként volt, *ozow* ~ *ozov* ~ *ozou* ~ *ozo* ~ *azow* alakjai olvashatók. A TESz.-ben egyrészt finnugor alapszóból származtatják, s egy kiveszett **asz* ’rét, pataktól átszelt rét’

lexéma -ó képzővel alakult származékként, másrészt az *aszik* ’elszárad’ ige folyamatos melléknévi igeneveként értelmezték. Az EWUng. elveti a rokon nyelvi származtatást. Nyíri Antal 1978 -ban az *aszó* eredetének, hang- és alakváltozásának elemzése során igazolta, hogy az *aszó* lexémát az *aszik* ige származékának tekinthetjük, s az elsődleges jelentése ’időszakonként kiszáradó (patak, csermely)’ lehetett, a további, gyakrabban előforduló szemantikai tartalmak (pl. ’száraz patakmeder’, ’völgy’) ebből vezethetők le (MNY. 74: 174). A mai tájnyelvekben az *aszó* ugyancsak többféle jelentésben használatos (pl. ’völgy’, ’a Balaton hullámainál összesodort kavics domb’, ’homokos talajú, letarolt erdőterület’ stb.). Igen gyakori Veszprém megye területén, ez a földrajzi köznévként sokszor fordul elő a környék mai helynévanyagában is (VeMFN. IV: 507).

A *fő*, amely a *fej* szó alakváltozataként különült el, földrajzi köznévi szerepét elsődleges testrésznévi jelentéséből kapta metaforikus úton. Ugyanúgy, mint például a láb, oldal, hát stb. földrajzi köznévi funkcióban is használatos lexémák (Kovács). A *fejnek* a TESz. és az EWUng. szerint ’forrás, kezdet’ a jelentése, de a *fő* ~ *fej* néhány további jelentése is olvasható a mai nyelvjáráásokban, például ’völgy bejárata, felső része’, ’hegy teteje’, ’vízfolyás forrása’, ’(hely) magasabban fekvő része’, ’mező rész településhez közelebb eső része’, ’halastó töltés melletti középső, legmélyebb része’ (Kovács). A Korai magyar helynévszótár I. kötetének *fő* utótagú névadatai alapján úgy tűnik, a szó leginkább valamilyen víznévhez kapcsolódva jelentkezik a névszerkezetekben, s ezek igen gyakran településnévként is használatosak, pél-

dául Gyűrűfő, Körösfő (Kovács). Ugyanakkor a *fő* más helyfajta is jelöl, előfordul völgyek (Áj feje), hegyek (Bükkfő), erdők (Hársfő), mezők (Tarlófő), mocsarak (Láposfő), építmények (Várfő) megnevezéseiben, sőt elsődleges településnevekhez kapcsolódva is, mint Besenyőfő (uo.). Tehát a *fej* szó elsődleges jelentése 'ember, állat feje'. Ebből absztrahálódott a 'valaminek függőleges irányban legmagasabban lévő, legfelső része'; ebből konkretizálódott a 'hegy csúcsa'; ugyanebből konkretizálódott a 'vízfolyás, árok legmagasabban levő része' → 'vízfolyás forrása, eredete, kezdete'. Az *Aszófő* (*aszó* és *fő* ~ *fej*) helynevet illetően is nehéz megállapítani, hogy az *aszó* a név keletkezésekor melyik jelentésében, azaz vízrajzi vagy domborzati köznévként szerepelt-e. Vízrajzi köznévként 'az *Aszó* nevű ki-kiszáradó patak forrása', domborzati köznévként pedig 'az *Aszó* nevű völgy feje' értelmezést kaphatja. Mivel a *fő* utótag leggyakrabban folyóvizet jelölő nevekhez kapcsolódott, és Aszófő falu a középkorban a Tavi-sédnek nevezett patak jobb parti emelkedésén feküdt, az első értelmezés lehet inkább a magyarázat.

Aszófő határában terült el egy *Kövesd* nevű, a török hódoltság idején elpusztult középkori falu. Olvasható, hogy Aszófő települést „Kövesddel együtt említik” (VeMFN. IV: 463). A település helynevei között szereplő *Pusztatemplom* (uo. 467) jó támpont a hajdani falu helyére, illetve a mellette lévő *Köves* nevű határrész (uo. 465) nevében fenn is maradt az egykori falunév, ma is köves területet jelöl a *Köves*, *Kües* (1902: *Köves* [J.], 1922: *Köves földek* [K2]) sík szántó. Az Aszófő szomszédságában fekvő *Kövesd* falu valószínűleg utolsó említése 1542: *Kewesd* (VeMH. II: 263), amikor felégették, és pusztá lett. Ezután 1600: *Keöves* (uo.), már csak pusztaként fordul elő az oklevelekben. A XIII. századbeli templomrom az aszófői vasútállomás alatt, a Balaton-parti nádasokkal körülvett természetvédelmi területen található. Az egyhajós *kövesdi templomrom* római kori épület maradványain áll, az 1260 – 70-es években épült. A feltáráskor a templomban talált sírok, elszenesedett maradványok, a falban lévő ágyúgolyóbecsapódások arról tanúskodnak, hogy a török nagy pusztítást végzett a faluban. A szentély oltára alatt kiástak egy felirat nélküli római oltárkövet, melyet a rom előtt fakadó forrás mellé állítottak. A forrás neve az *Almás-forrás*.

Aszófő hangulatos látnivalója a *Vörös-máli pince-és présház sor*, mely a XIX. század végén épült, műemléki védelem alatt áll. A pincesor a vasút és az Aszófőt Balatonfüreddel összekötő felső út között, a *Vörösmáli-dűlőn* található. A *Vörös-mál* nevű határrészt már igen korán említik, 1439-ben László tihanyi apát előtt a *Veres-mál* nevű szőlőt elzálogosították (DL. 44273). Térképeken is bejelölt határrész, dűlő,

1854: *Vörös Malé szőlő* (GAU.), 1858: *Vörösmáli-Szőlő* (DA.), néprajzi gyűjtésben 1902: *Vörösmál*, *Vörösmáli szőlők* (J.), 1973: *Vörösmál* (Hnt.), dombos szőlő. Korábban meghatározó volt a szőlő a Vörös-málon. A helynév kéttagú, az összetétel színneves előtagja a borvidékre jellemző, a permi vörös homokkő málladéka miatt vörös termőtalajra utal. A *mál* utótag pedig déli fekvésű, meleg hegyoldalt jelent. A szó legkorábbi előfordulása 1156: *malos* (TESz.). Gyakori a szőlőhegyi földrajzi nevekben. Az aszófői népnyelvben *Vörösmái gypünek* nevezett sövény a forgatásból kiszedett köveken nőtt, a gypü a Vörösmáli- és a Mocsári-dűlőt választotta el. A *Vörösmáli keresztet* 1874-ben egy nagy jégverés emlékére állította Gáspár Ferenc. A jégverés emléknepje az 1960-as évekig szőlőhegyi ünnep volt, a keresztnél az évforduló napját követő vasárnap misét tartottak. Térképeken bejelölt határrész még a névvel a *Vörösmáli-nádas* (1854: *Vörösmáli nádas* [GAU.]), valamint a *Nyilas* nevű határrész társneve, a *Vörösmáli-rét* (1854: *Vörös Male rét* [uo.], 1858: *Vörösmáli-Rétek* [DA.], 1902: *Vörösmáli rét* [J.], 1922-ben már *Nyilasi rétek* (K2)). A közösen használt terület sorsolással való kiosztásának emlékét őrzi a *Nyilas* helynév, egykor a közbirtokos családoknak „egy nyilas” területe volt, ez a névadás alapja. A *nyíl*, *nyilas* jelentése a helynevekben egyrészt osztott föld, sorshúzás (nyílhúzás) útján osztályrészül jutott föld, másrészt egyenes vonalakkal határolt parcella, rét, erdőrész vagy nádas.

Gyümölcsnévvel és a 'valamiben gazdag, valamivel ellátott' tulajdonságot kifejező -s helynévképzővel jött létre a *Berkenyés* (1854: *Berkenyés megye* [GAU.], 1858: ua. [DA.], 1902: *Berkenyés megye* [J.]) dombos szántó és szőlő neve pedig arra utal, hogy két nagy berkenyefa állt a dűlőben. A *berkenye* apró almához vagy vadkörtehez hasonló, piros vagy barna színű, lisztes, kásás húsu, fanyar ízű gyümölcsöt termő fa; *Sorbus*. A szláv eredetű *berkenye* szaknyelvi és széles elterjedtségű nyelvjárási szavunk már igen régtől, 1055-től adathozható a magyar írásbeliségben (TA.), 1252-ben *Berekenefa*, 1339: *Berkene* (OkI Sz.), 1405 k.: *berekíne* (SchlSz.). Aszófőn folyik át a *Vékény* vagy *Séd-patak*, a település a középkorban a *Tavi-sédnek* (mert a Pécselyi-medencében tó volt egykor) nevezett patak jobb parti emelkedésén feküdt. A közvetlen környéken van a lankás déli lejtő, a *Nagymező-oldal*, és az *Alsó-erdő*, nagyjából egységes vegetációval, nagy kiterjedésű cseres tölgyes állománnyal. Mezőgazdasági művelésre utal a *Szántóföldek* (1858: ua. [DA.]) és a *Kenderföldek* (1858: ua. [uo.], 1902: *Kenderföld* [J.]). Ilyen a *Gyékényföld* (1854: *Gyékényföld* [GAU.], 1858: *Gyékény Földek* [K1], 1902: ua. [J.], 1922: *Gyékényes* [K2]) határrész neve is, nyirkos, mocsaras terület, a fonásra is alkal-

mas gyékény jó termőterülete. Aszófő térképeken bejelölt további határrésze a *Legelő* (1854: ua. [GAU.]), a *Kis-erdő* (1854: *Kis erdő* [uo.]), a *Nádas* (1854: ua. [uo.]), a fekvésére utaló nevet kapott *Falualjai-rétek* (1858: *Falú allyai Rétek* [DA.]), valamint az *Ároki-dűlő* (1858: *Aroki düllő* [uo.]). Az aszófői *Öreg-hegy* (1854: *Öreghegy* [uo.], 1922: ua. [K2]) dolomit alapkőzetén sajátos flóra és vegetáció alakult ki. Az -s helynévképzővel jött létre az aszófői Öreg-hegy növényzetre utaló *Fenyős* (1902: *Fenyüs* [J.]) társneve. Ezen a hegyen terül el az *Öreg-erdő* (1858: K1, 1902: J., 1922: K2) is. Lejjebb, az *Öreg-hegy alján* (1858: *Öreg-hégy ajja* [K1]) szőlőültetvények díszlenek. A nevekben az *öreg* jelző jelentése régebben 'nagy' volt (vö. *Öreglak* ~ *Nagylak*, *öreganya* ~ *nagyanya*, stb.). Még lejjebb terül el a *Szőlőkallya* (1854: *Szöllőkallya* [GAU.], 1902: *Szöllőkallya* [J.], 1922: *Szöllőkallya* [K2]) nevű határrész.

Az aszófői halásztopográfia része számos vonyó (hálónó hely) neve. Dűlőnév az alapja a halászok *Sarok* nevű vonyójának; vö. 1854: *Sarokradüllő* (GAU.), valamint a *Sósi vonyó* nevének; vö. 1854: *Sósiföldek*, *Sósirétek*, *Sósi nádas* (uo.), 1858: ua. (DA.). A *Sós*, *Sósi-rét* (1858: *Sósi rétek*, *Sósi nádas* [K1], 1902: *Sós* [J.] 1922: *Sósi rét és nádas* [K2],) sík zombékos, sásos, nádas rét, a *sós* jelzőnek helynevekben általában 'sásos rét' a jelentése. A halászok *Bázsa* vonyójának neve a fölötté fekvő terület nevével jött létre, térképen is jelölt mikrotoponima a *Bázsa* (1902: J.), 1854-ben a *Bazsai földek* (GAU.), 1858-ban *Bazsai-Földek* (DA.), 1922-ben *Bazsai földek* (K2), valamint a *Bazsai Rétek* (1854: *Bazsairét* [GAU.], 1858: ua. [DA.]). A Bázsa társneve a *Szabados-földek*, illetve később a *Vasút föle* társnevet kapta. Amíg a vasút ketté nem vágta a dűlőt, addig használták a *Bázsa* nevet, ma ezt csak a vasúttól az örvényesi út felé eső részre mondják. A *Bázsaalja* vagy *Vasútalja* szántó régebben szőlőterület volt.

A mindenfelé nagyon fontos vízre utal a *Köböl-kút*, *Köbő-kut* (1854: *Köbelkuti* [DA.], 1902: *Köbölkuti forrás* [J.]) elnevezés. A helynévben a *köböl* névelem jelentése 'korhadt, odvas belül – mindkét végén nyílt – fatönk'. Ilyen csöhhöz, tömlőhöz hasonló fatönkkel, úgynevezett *köböllel* bélelték ki a forráskút gödrét. Ebből a forrásból ered a hangra utaló nevű *Csörgő-séd* (1902: *Csörgőséd* [uo.]), amelyet később a vízmű hasznosított, a forrás fölé épült a vízműállomás. Errefelé feküdtek a *Köböl-kúti-kertek és rétek* (1902: *Köbölkuti rétek* [uo.]) sík szántó, kert gyümölcsös, valamint a *Csörgő-sédi-kertek* (1902: uo.), amelynek régi neve *Rühe vize* (1902: uo.) volt. A *Tói-kertek*, *Toji-kertek* a Séd partján voltak. Az aszófői Séd társneve a *Vékény-patak* (1902: ua. [J.]), egyik kis ágát, a *Kenderföldi-sédet* a Tói-kerteknél készült zsilippel engedték tele, ha a falun átfolyó víz-

folyást tisztították. Több kis forrás is táplálja. Az *Itató* a Séd mesterséges kiszélesítése, kihajtás előtt itt szokott inni a marhacsorda. Az *Erdei-forrás* ligetes, ritkás erdőben volt, de a mézszoltótelep tönkretette a szép helyet. A mikrotoponima létrehozásában szerepet játszó 'forrás' jelentésű *kút* szó igen gyakori, a *Falu-kút*, más néven *Község-kút*, fontos víznyerő- és mosóhely volt, ma már nem használják. Számon tartottak ezen és a Köböl-kúton kívül egy *Pásztorkútnak* nevezett forrást is, és a Bázsa területén fakad a *Bázsa-kút* nevű forrás. Itt folyik a *Belső-bázsa-séd*, szintén vízrajzi név a *Nyáras-tó* (1902: J.). A *Prenger-séd* (1858: K1) vízfolyás, a *Kattyas* nevű zombékos, nádas, sásos, sík terület elnevezése hangutánzó szóval alkotott helynév, a névadási szemlélet háttere az, hogy régen kaszálták, s a kaszáló emberek csizmája cuppogott, kattyogott.

Két község határát elválasztó vizesárok, Balatonfüred és Aszófő határát választja el a *Határszéli-árok*, *Határ-árok*. A határrész hasznosítása alapján kapott nevet a *Delelő*, *Déllő*, az elnevezés magyarázata az, hogy itt delelt, pihent a marhacsorda. A *Temetői-földek* vagy *Lucernások* nevű rész a temető mellett fekszik, régebben konyhakert is volt. A *Pap-kert* a plébános javadalmához tartozó, kőkerítéssel védett kert volt azelőtt, mára beépítették. Tulajdonjogilag a tihanyi apátságé volt, 1945-ben kiosztották. Az *Apátság-erdő* más néven *Papok-erdeje* vagy *Uradalmi-erdő* (1922: *Uradalmi* [K2]), a dombos erdő ugyan csak a tihanyi apátságé volt. A *Vasút-főle* név az azonos nevű külterületi dűlőből való, részben szőlővel telepített, részben pedig beépített rész. A *Közbirto-kossági-erdő* (1858: K1, 1902: J., 1922: K2) 1902-ben részben már legelő, 1959-ig a közbirtokosság tulajdonában állt. A *Pásztor-föld* műveletlen domb pedig a községi pásztorok illetményföldje volt. A *Szilás* nevű határrész kis szilfaerdő, neve a *szil* növénynevből keletkezett -s helynévképzővel. Az *Erzsébet-telepet* Erzsébet királyné tiszteletére telepítették be feketefenyővel, 1968-ban a fákat kivágták. A *Mészégető* az 1960-as évektől kb. 1978-ig működött, azelőtt itt volt a leventelőtér és a lövészház. Az *Iskola-föld* dombos, szántó a község tanítójának a javadalma volt. A *Temető-domb* (1902: ua. [J.], 1922: *Temetői* [K2]) szántó, a temető mellett emelkedik. A *Dudás-hegy* dombos erdő. A *Kétágú* nevű határrész sík szántó, esetében a névadás alapja az, hogy a benne lévő földek két ágra egymásra dültek.

A *Hosszú-rét* helynév alapja az, hogy észak-déli irányú hosszú, keskeny parcellákban dőltek a rétek az útra. A *Malomaljai-rét*, más néven *Falualjai rét* (1858: *Falu allyai rétek* [K1], 1902: *Falualja* [J.], 1922: *Falu alatti rétek* [K2]) sík rét nevének alapja a rét fekvése. Személynévvel alkotott helynév a *Somogyi-tarló* (1858: DA., 1902: J., 1922: ua. K2) sík

szántó, az egykori birtokosról elnevezve, valamint a *Badicz-dűlő* (1858: *Badicz düllő* [K1], 1922: *Badicz rétek* [K2]) és a *Badicz-földek* (1902: *Badicz földek* [J.], 1922: ua. [K2]), *Badic föle*, *Főső-Badic*, illetve *Ásó-Badic*, *Badic ajja* sík szántó. A *Badici-kühatár*, társnevén *Kőrakás* valószínűleg a szőlőtelepítéskor a földből kihordott kövek sokaságának lerakóhelye. A *Malom-domb* (1854: *Malomdombja* [GAU.], 1858: ua. [K1], 1902: *Malom dombja* [J.]) neve 1922-ben *Szöllők alja* (K2) volt, dombos szőlő, régebben szántó. Római kori cserepeket találtak itt az 1930-as években, melyek a megyei múzeumban vannak. A falu felett magasodik a *Vásár-hegy* (1902: J.) dombos legelő, az *Agácás* dombos erdő, a *Kis-erdő* ugyancsak, a *Mise-domb* szőlőterület. A *Banya-földlucernás* (1902: uo., 1922: *Lucernás* [K2]) társneve a *Banyaföldek*, dombos rétság, nyaranta lucernát termesztettek rajta. A *Remete*, *Remetei-földek* (1902: *Remetei földek* [J.]) sík szántó, az *Alsó- és Felső-Káposztás* határrészen voltak a falu káposztáskertjei.

Az *Agyaggödör* közelében volt a *Téglaház* (1902: *Tégla* [J.]), a század elejéig az apátság téglagyára működött ezen a területen, a tégláégetéshez szükséges agyagot is itt bányászták. A *Köves-gödör*, *Kües gödör* a téglagyár agyagbányája volt, amit a határban kiforgatott kövekkel töltöttek fel, ezért hívták *Köves-gödörnek*. Errefelé feküdtek a sík *Téglaházi-kertek*. A

Téglaalja (1854: *Tégla allya* [GAU.], 1858: ua. [DA.], 1902: *Téglaalja* [J.]) határrész a fent említett *Téglaház* alatt elterülő sík szántó. A *Téglaszín* (1854: ua. [GAU.], 1858: *Tégla színü düllő* [DA.], 1902: *Téglaszín* [J.]) sík rét, minden bizonnyal a vastartalmú, vöröses talaj színéről kapta a nevét. A sík *Bika-rét* a közbirtokosságé volt, innen takarmányozták az apaállatokat. A *Répa-földek* lejtős szántó, takarmányrépa termesztésére kiválóan alkalmas határrész volt. A *Szilfás-dűlő* sík szántó természetesen arról kapta a nevét, hogy szilfák voltak a területén. A *Pap-rét* és a *Pap-tag* sík szántó és rét a plébánia javadalma volt. A *Tordarét* (1973: *Tordairétdűlő* [Hnt.]) sík erdő, régen kaszáló, ma már beépült. Vizenyős, zombékos hely volt a *Mocsár* (1858: ua. [DA.]), az *Alsó-mocsár*, *Ásó mocsár* (1902: J., 1922: K2), illetve a *Felső-mocsár*, *Főső mocsár* (uo. és 1973: Hnt.) ma már szintén lakotthely. Személynévvel alkotott helynév a *Takácpáli-rét* (1902: J.), egykori tulajdonosáról elnevezve, ugyancsak személyneves a *János-tava* (1902: uo.). A *Mogyorós-völgy* népnyelvi *Magyarósvölgy* (1902: uo.) elnevezésében a völgy *magyarós* jelzője tulajdonképpen a *mogyoró* (széles levelű, barkás virágú cserje; *Corylus*; 1055: TA., 1212 és 1255: OklSz., 1305 k.: BesztSzj.) nyelvjárási alakváltozata, a 'valamivel ellátott, valamiben gazdag' jelentésű -s helynévképzővel.

HIVATKOZÁSOK ÉS IRODALOM

- Bé. = Békefi Remig: *A Balaton környékének egyházai és várai a középkorban*. Budapest, 1907.
- BesztSzj. = *Besztercei Szójegyzék*. Régi magyar nyelvemlék, 1395 k.
- C. = *1852 k. készült kataszteri térkép vázlata* (croquis) (VeMFN.).
- Cs. = Csánki Dezső: *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. I–III., V.* Budapest, 1890 – 1913.
- DA. = *Dorf Aszöfő in Ungarn. Kataszteri térkép, 1858.* MOL – Térképtár [S 78 301. téka Aszöfő 006-015].
- DHA. = Györffy György: *Diplomata Hungariae Antiquissima I.* Budapest, 1992.
- DL. = *Diplomatikai Levéltár* (Q szekció). Gyűjteményekből. Magyar nemzeti múzeumi törzsanyag (Q 10)
- Erdélyi = Erdélyi László: *A tihanyi apátság története. Első korszak. 1055 – 1701.* Budapest, 1908.
- EWUng. = *Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen.* Budapest, 1992 – 95.
- GAU. = *Gemeinde Aszöfő in Ungarn. Kat. térkép, 1854.* MOL – Térképtár [S 78 301. téka Aszöfő 001-005].
- Hnt. = *A Magyar Népköztársaság helységnévtára*. Statisztikai Kiadó Vállalat. Budapest, 1973.
- J. = Jankó János: *A Balaton-melléki lakosság néprajza*. Budapest, 1902. Helynevek: 33 – 89.
- K1 = *1858-ban készült színes kataszteri térkép* (VeML [Örvényesés: ZML, Pécselyé MOL]).
- K2 = *1922-ben készült kataszteri térkép* (VeMFN.).
- Kovács = Kovács Éva: *A Tihanyi összeírás mint helynévtörténeti forrás*. Debrecen, 2015.
- MNy. = *Magyar Nyelv*. Budapest, 1905–. // OklSz. = Szamota István – Zolnai Gyula: *Magyar Oklevél–szótár*. Budapest, 1902 – 1906.
- PK. = *Pisky-kódex*. Dr. Rómer Flóris Ferencz: *Tihanyi vár regestuma 1585–1590-ig. I–II.* Történelmi Tár. 1879. 124 – 142., 565 – 582. III. = uo. 1880. 398 – 408.
- PRT. = Erdélyi László, Sörös Pongrác (szerk.): *A pannonhalmi Szent-Benedek rend története. I – XII.* Budapest, 1902 – 1916.
- TA. = *Tihanyi apátság alapítólevele. 1055.* Pannonhalmi Bencés Főapátság, Levéltár [Tihany fasc. I. n. 1.].
- TESz. = *A magyar nyelv történeti–etimológiai szótára. I–III.* Budapest, 1967 – 76. Index. 1984.
- TÖ. = *A tihanyi apátság birtokösszeírása*. Erdélyi László szövegkiadása (PRT. X: 502–517).
- VeMFN. = Balogh Lajos – Ördög Ferenc – Varga Mária szerk.: *Veszprém megye földrajzi nevei IV. A Veszprémi járás*. Budapest, 2000.
- VeMH. = Kovács József szerk.: *Veszprém megye helytörténeti lexikona 2.* Budapest, 1988.
- VeML = *Veszprém Megyei Levéltár*. Veszprém.